

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра цивільного права і процесу

КУРСОВА РОБОТА

З дисципліни «Корпоративне право»

на тему:

Корпоративне право в суб'єктивному та об'єктивному значеннях

Студентки 5 курсу, групи ПРм-12

Галузі знань 08 «Право»

Спеціальності 081 «Право»

Ткачук Т.С.

Керівник: Паславська О. Я.

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

м. Тернопіль – 2017 рік

План

Вступ.

1. Поняття та сутність корпоративного права:

1.1. Право об'єктивне

1.2. Право суб'єктивне

2. Корпоративне право в системі права України та його джерела.

2.1 Система корпоративного права

2.2. Джерела регулювання.

3. Зміст корпоративного права та особливості його захисту.

Висновки.

Список використаної літератури.

Вступ

На сьогодні корпоративні відносини є предметом особливої уваги всіх суб'єктів суспільного життя, що зумовлено складністю та багатогранністю правового регулювання відносин, пов'язаних із створенням та діяльністю юридичних осіб – суб'єктів господарювання, що мають на меті отримання прибутку для подальшого його розподілу між учасниками.

Становлення корпоративних відносин в Україні розпочалося з часу проголошення незалежності, відтак відбувалося формування належної правової бази, що унормовують корпоративні відносини, яка в подальшому потребувала і потребує певного удосконалення. Слід виходити з того, що корпоративне законодавство має сприяти встановленню корпоративного порядку, захисту корпоративних прав учасників правовідносин, формуванню належної правової етики у сфері корпоративних відносин.

Аналіз змісту поняття "корпоративне право" необхідно розпочинати із розгляду його як права об'єктивного та права суб'єктивного. Слід виходити з того, що в науковій літературі є загальновизнаний підхід щодо сутності певної галузі права або правового інституту.

Предметом корпоративного права є група суспільних відносин, яка виникає у зв'язку з реалізацією суб'єктивного цивільного права на створення комерційної юридичної особи (підприємницького товариства) та подальшим управлінням такою юридичною особою фізичними та юридичними особами, які можуть вчиняти відповідні засновницькі дії та мають необхідний обсяг правосуб'єктності.

З'ясування юридичної природи корпоративного права є одним з найактуальніших питань сьогодення. Також виникають дискусії стосовно поняття корпоративного права як такого. Різноманіття точок зору, здавалося б, має сприяти розробці правового підґрунтя до єдиного розуміння проблематики, однак, предметні обговорення переростають у досить заплутані правові суперечності.

Мета написання даної роботи це формування теоретичних знань щодо правової природи корпоративного права, місця корпоративного права в системі права України та характеристика джерел корпоративного права.

Спроба виявити сутність корпоративних прав провадилася у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Це відомі дослідження І.В. Спасибо-Фатєєвої, О.М. Вінник, В.С. Щербини, О.В. Щербини, О.Р.Кібенко, В.М.Кравчук та ін. Навіть останнім часом схожій тематиці присвятили дослідження О.В.Регурецька, О.С.Швиденко та І.В.Бейцун.

Все це обумовлює необхідність проведення комплексного дослідження корпоративного права, як об'єктів права власності та вирішення теоретичних і практичних проблем їх здійснення, а також розуміння його в суб'єктивному та об'єктивному значеннях.

Стержнем усіх корпоративних прав є правовий зв'язок, який виникає між засновниками та створеним суб'єктом. Специфіка корпоративного права виявляється, зокрема, в тому, що воно, у свою чергу, складається з низки прав, яке кожне окремо можна назвати корпоративним правом. Це право на одержання дивідендів, право на управління, право на отримання частини прибутку тощо.

1. Поняття та сутність корпоративного права

Сьогодні у нашу правосвідомість ввійшли такі поняття, як “корпоративне право” та “корпоративні права”. Ці терміни вживаються у різних значеннях. Особливо це спостерігається у нормативних документах різної юридичної сили, де неоднакове тлумачення цих понять призводить до неадекватного регулювання правовідносин, що виникають. Особливе різноманіття у визначенні цього поняття спостерігається у нормативних актах податкового законодавства: це і право на дивіденди, і на частку в статутному фонді юридичної особи, тощо. Всі вони з правової точки зору є або неточними, або взагалі викривлюють розуміння певних правових інститутів.

В юридичній літературі з приводу питання про поняття корпоративного права та корпоративних прав також зустрічаються різні точки зору. Проблеми корпоративного права дедалі більше привертають увагу юристів-практиків та науковців і стають предметом вивчення останніх. Безперечно, ці поняття не є одновимірними; правовідносини, які регулює корпоративне право, за своєю правовою природою є складними, різноплановими, і цивілістика радянських часів такими дослідженнями не займалася. Тому, зрозуміло, сьогодні виникла нагальна потреба дати правовий аналіз цим поняттям, з'ясувати юридичну природу корпоративних відносин, визначити їх місце в системі цивільного права.

Незважаючи на тривалу світову історію розвитку та становлення корпоративного права, дискусії щодо поняття корпоративного права та сутності корпоративних відносин в Україні далекі від завершення та потребують подальшого дослідження. Так, у наукових дослідженнях крім поняття "корпоративне право" зустрічаються інші близькі юридичні конструкції, наприклад, "акціонерне право", "право господарських товариств" тощо. Кожен із цих термінів має деякий недолік: походять від якоїсь однієї організаційно-правової форми (виду) юридичної особи: корпорація, кооператив, акціонерне товариство, господарське товариство. При вузькому тлумаченні це дозволяє зробити висновок, що інститут, який унормовує корпоративні відносини стосується лише певного виду юридичних осіб, а це не відповідає дійсності.

Термін "корпоративне право" походить від терміна "корпорація". Останній, у свою чергу, означає об'єднання осіб, якщо за основу брати до уваги положення чинного законодавства України.

Розглядаючи питання про поняття корпоративного права, необхідно відзначити відсутність однакових критеріїв серед українських науковців у підході до цього питання, а звідси – і різноманіття поглядів, починаючи від ототожнення корпоративного права з акціонерним правом. Або інша крайність – віднесення до корпоративних відносин питань регулювання внутрішніх організаційних правил, правил трудового розпорядку, преміювання тощо. Зокрема деякі науковці визначають, що корпоративне право – це система внутрішньоорганізаційних правил певної організації, яка заснована на членстві та об'єднанні капіталів.[12;с.11]

Іншими словами, це сукупність локальних нормативних актів цієї організації. Необхідно зазначити, що такі норми регламентують внутрішнє "життя" організації, вони є управлінськими і більшою мірою побудовані на загальнодержавних нормативних актах, зокрема нормах публічно-правового характеру, які не можуть бути змінені за волею засновників. Аналізуючи такий підхід до визначення поняття корпоративного права, не варто забувати і про права найманих працівників, трудового колективу та виникнення правовідносин, які регулюються трудовим правом і за своєю правовою природою наближають до адміністративних відносин. Безперечно, такий підхід призвів би нас до розгляду як предмета регулювання корпоративного права таких правовідносин, які за своєю суттю не є приватноправовими, або ж до створення нового полісистемного інституту.

Тому науковці вказують, що до предмета корпоративного права слід віднести майнові, немайнові та організаційні відносини, що складаються між суб'єктами приватного та/або публічного права при створенні корпорацій, у процесі їх діяльності та припинення, а також із здійснення учасниками корпоративних прав.[21;с.173]

Ще один вид відносин, котрі, як зазначається, виходять за межі цивільного права – це відносини між органами товариства. Органи юридичної

особи не мають цивільної правосуб'єктності, а тому учасниками цивільних правовідносин бути не можуть. Попри те, за законом та установчими документами такі органи наділено певною компетенцією, а отже мають і права, і обов'язки щодо учасників, інших органів та третіх осіб. Наявність таких специфічних відносин, які не належать до предмета регулювання інших галузей права, вже дозволяє зробити висновок про самостійність корпоративного права. Інші відносини включені до корпоративного права тому, що стосуються центральної категорії цієї галузі – юридичної особи. Однак вони регулюються іншими галузями права. Тому в цій частині корпоративне право – це комплекс норм інших галузей права, об'єднаних спільним предметом.

На думку Кібенко О.Р., корпоративне право – це комплексний міжгалузевий правовий інститут, норми якого регулюють приватноправові і публічно-правові відносини, що складаються у зв'язку зі створенням, діяльністю та ліквідацією господарських товариств, у тому числі відносини внутрішньофірмового характеру.[22;с.36]

Глусь Н.С. вважає, що корпоративне право в об'єктивному значенні є сукупністю правових норм, які регулюють і охороняють цивільні та інші відносини, що виникають між акціонером, учасником і самою корпорацією, а також між самими учасниками чи акціонерами з приводу реалізації їх права власності на акцію чи права власності на частку в статутному капіталі корпорації.[11;с.23]

За висновком Вінник О.М., корпоративні відносини є різновидом господарських. Зокрема науковець визначає, що корпоративні відносини – це відносини, які виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарської організації за участю широкого кола осіб (засновники, учасники, сама господарська організація, територіальна громада, держава в особі уповноважених органів) і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб.[15;с.236]

Кравчук В.М. зазначає, що корпоративне право – це галузь права, що регулює суспільні відносини, які виникають між учасниками, юридичними особами та їх органами, у зв'язку зі створенням, управлінням та припиненням

юридичних осіб. При цьому науковець указує, що корпоративне право існує в тісному взаємозв'язку з іншими галузями права .

Корпоративне право – це сукупність правових норм, які регулюють приватноправові і публічно-правові відносини, що складаються у зв'язку зі створенням, діяльністю та ліквідацією господарських товариств, а також інших суб'єктів господарювання, які мають на меті отримання прибутку.

Отже, корпоративне право – право об'єктивне можна розглядати як систему юридичних норм, що регулюють групу суспільних відносин, яка виникає у зв'язку зі створенням і функціонуванням комерційних юридичних осіб (підприємницьких товариств) у результаті реалізації суб'єктами цивільних правовідносин права бути їх засновниками (учасниками), які створюють такі юридичні особи (корпорації) з метою отримання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками.

Корпоративне право в суб'єктивному розумінні потрібно розуміти як право особи, яка вчиняє необхідні засновницькі дії та здійснює внесок до статутного (складеного) капіталу, набуває статусу учасника корпорації (підприємницького товариства або іншої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку для подальшого його розподілу між учасниками). Усі інші суб'єктивні права учасника, що впливають із його членства в тій чи іншій корпорації, є похідними і розкриваються через поняття змісту "корпоративні права".

Розглядаючи поняття корпоративного права в усіх аспектах необхідно підкреслити, що в окремих наукових роботах указується на принципи, але не корпоративного права, а корпоративного управління. Звичайно, дані поняття не тотожні, проте між ними існує тісний правовий зв'язок, тому слід зазначити сутність даних принципів, оскільки вони притаманні корпоративному праву, як такому. Зокрема, Кравчук В.М. виокремлює, що до принципів корпоративного управління потрібно віднести:

- 1) принцип законності;
- 2) принцип централізації поточного управління;
- 3) принцип колегіального прийняття рішення стратегічних питань;

- 4) принцип пріоритетності рішень вищих органів управління;
- 5) принцип плановості;
- 6) принцип підзвітності і підконтрольності;
- 7) принцип розподілу управлінських функцій;
- 8) принцип добросовісності;
- 9) принцип розумності;
- 10) принцип додержання інтересів товариства;
- 11) принцип персоналізації відповідальності.

Перш за все для вивчення цих проблем необхідно проаналізувати історію виникнення цих інститутів, звернутися до першоджерела цих термінів. Родоначальницею сучасного корпоративного права є Великобританія, правові інститути якої лягли в основу сучасного законодавства про корпоративне право в більшості країн світу. Прообразом сучасних юридичних осіб стали т.зв. компанії. Пізніше їх стали називати корпораціями, оскільки для надання їм правового статусу необхідна була інкорпорація цих утворень шляхом реєстрації. Британські корпорації виникли у зв'язку з бурхливим розвитком торгівлі та відсутністю належного банківського кредитування. В основу створення та класифікації компаній корпоративного типу був покладений критерій партнерства та наявності складеного капіталу. На сьогоднішній день британське корпоративне право містить досить широкий спектр правових інститутів. Це норми, які регулюють відносини створення, діяльності компаній, класифікацію компаній, правосуб'єктність, порядок реорганізації, законодавство про цінні папери компаній, неплатоспроможність та банкрутство компаній. За аналогією з національним правом корпоративне право Великобританії – це право юридичних осіб [12, с. 16-17].

Розглядаючи питання про поняття корпоративного права, варто відзначити відсутність однакових критеріїв серед українських науковців у підході до цього питання, а звідси – і різноманіття поглядів, починаючи від ототожнення корпоративного права з акціонерним правом. Або інша крайність – віднесення до корпоративних відносин питань регулювання внутрішніх

організаційних правил, правил трудового розпорядку, преміювання тощо. Своєрідно підходить до визначення поняття корпоративного права російський вчений Т.В. Кашаніна. На її думку, корпоративне право – це система внутрішньоорганізаційних правил певної організації, яка заснована на членстві та об'єднанні капіталів. Іншими словами, це сукупність локальних нормативних актів цієї організації. Необхідно зазначити, що такі норми регламентують внутрішнє “життя” організації, вони є управлінськими і більшою мірою побудовані на загальнодержавних нормативних актах, зокрема нормах публічно-правового характеру, які не можуть бути змінені за волею засновників. Аналізуючи такий підхід до визначення поняття корпоративного права, не варто забувати і про права найманих працівників, трудового колективу та виникнення правовідносин, які регулюються трудовим правом і за своєю правовою природою тяжіють до адміністративних відносин. Безперечно, такий підхід призвів би нас до розгляду як предмета регулювання корпоративного права таких правовідносин, які за своєю природою не є приватноправовими, або ж до створення нового полісистемного інституту.

Перш за все необхідно наголосити, що у даній статті корпоративне право розглядається як цивільно-правовий інститут, який входить до предмета регулювання цивільного права, але особливості цих суспільних відносин визначають їх внутрішню диференціацію і потребують відповідного правового регулювання. Отже, для регулювання корпоративних відносин застосовується цивільно-правовий метод регулювання – метод юридичної рівності сторін. У результаті врегулювання нормами права ця група суспільних відносин набуває форми цивільного правовідношення [10;с.24].

Аналіз змісту поняття “корпоративне право” необхідно починати із розгляду його як права об'єктивного та права суб'єктивного. В об'єктивному розумінні корпоративне право – це система юридичних норм, що регулює певну групу суспільних відносин. Для окреслення такої групи необхідно встановити предмет регулювання, сферу виникнення та існування таких відносин. Як уже відзначалося, своїм виникненням корпоративне право завдячує появі та визначенню юридичних осіб рівноправними суб'єктами

права. Особливості цієї групи суспільних відносин можна з'ясувати через аналіз елементів корпоративного правовідношення, а саме суб'єктів, об'єкта регулювання та юридичного факту, на підставі якого виникає корпоративне правовідношення.

Суб'єктами корпоративних відносин є фізичні та юридичні особи тією мірою, якою вони (можуть бути) мають право бути засновниками (учасниками) організацій.

Предметом регулювання є група суспільних відносин, яка виникає у зв'язку з реалізацією суб'єктивного цивільного права на створення юридичної особи.

До елементів будь-якого цивільного правовідношення належить і юридичний факт, на підставі якого воно виникає. Моментом виникнення корпоративного правовідношення є особливий юридичний факт – реєстрація юридичної особи. На підставі вищенаведеного можна дійти висновку, що ключовим у виникненні корпоративних відносин є момент інкорпорації юридичної особи. Однак при цьому треба мати на увазі, що мова йде про правовий зв'язок, який виникає між засновниками (учасниками юридичної особи) та самою юридичною особою як похідним суб'єктом. Не варто ототожнювати поняття корпоративного права із системою норм, що регулюють процес виникнення та діяльність юридичних осіб як самостійного суб'єкта права, оскільки в такому випадку ми приходимо до підміни інституту юридичних осіб інститутом корпоративного права. Критерій інкорпорації для виникнення корпоративних відносин є безумовним, оскільки в протилежному випадку мова може йти тільки про спільну діяльність у будь-якій сфері, а такі відносини лежать поза межами регулювання корпоративного права і регулюються іншим цивільно-правовим інститутом.

Отже, корпоративне право як право об'єктивне можна розглядати як систему юридичних норм, що регулюють групу суспільних відносин, яка виникає у зв'язку із створенням і функціонуванням юридичних осіб у результаті реалізації суб'єктами цивільних правовідносин права бути їх засновниками (учасниками). Корпоративне право в суб'єктивному розумінні

треба розуміти як право особи, об'єднуючи зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи). Всі інші суб'єктивні права учасника, що випливають із його членства в тій чи іншій організації, є похідними і розкриваються через поняття змісту корпоративного права [12, с. 21].

2. Корпоративне право в системі права України та його джерела.

Визначаючи місце корпоративного права в системі права України, науковці мають різні погляди на правову природу відповідного правового інституту. Насамперед слід визначити, що правовий інститут юридичної особи переважно розглядається в межах цивільного права. Поняття юридичної особи закріплено в ст. 80 Цивільного кодексу України від 16 січня 2013 р. (далі – ЦК України), зокрема визначені основні положення щодо сутності юридичної особи, видів юридичних осіб, умови їх створення та припинення. Досить детально ЦК України в Главі 8 визначає правовий статус підприємницьких товариств (комерційних юридичних осіб), що в поєднанні з відповідними положеннями ГК України формують основу правового інституту корпоративного права.

Першочергово потрібно наголосити, що, переважно, корпоративне право розглядається як цивільно-правовий інститут, який входить до предмета регулювання цивільного права, але особливості цих суспільних відносин визначають їх внутрішню диференціацію і потребують відповідного правового регулювання. Отже, для регулювання корпоративних відносин застосовується цивільно-правовий метод регулювання – метод юридичної рівності сторін. У результаті врегулювання нормами права така група суспільних відносин набуває форми цивільного правовідношення.

Проте не правильно визначати корпоративне право як виключно інститут цивільного права, оскільки сутність управлінських відносин комерційною юридичною особою має не тільки цивільно-правову природу. У науковій літературі зустрічається думка, що корпоративне право є складовою частиною господарського права та господарського законодавства. Але в будь-якому випадку слід визначити місце господарського права в системі права України, що є досить важливим саме визначання правової природи корпоративного права як інституту права та інституту законодавства. Зокрема слід указати на наявність кількох основних позицій щодо визначення господарського права як галузі права. Так, деякі науковці зазначають, що господарське право як галузь права посідає самостійне місце в системі права України, що виражається в

чіткому розмежуванні від кола відносин унормованих іншими галузями права.[13;с.35]

Інші науковці вказують, що господарське право є поєднанням цивільно-правових і адміністративно-правових норм, які прямо або опосередковано унормовують діяльність суб'єктів господарювання. Проте слід погодитися із науковцями, які визначають господарське право як комплексну галузь права, що поєднує норми різних галузей права.[14;с.8]

Відповідні норми та правові інститути різних галузей права (цивільного, адміністративного, трудового тощо) унормовують діяльність суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання.[15;с.31]

Не заперечуючи комплексний характер корпоративних відносин слід указати, що корпоративне право необхідно розглядати як правовий інститут, що поєднує норми публічного та приватного права, які унормовують порядок створення корпорацій, набуття корпоративних прав щодо комерційної організації та подальше управління такою організацією учасниками. Отже, корпоративне право є комплексним міжгалузевим правовим інститутом, який охоплює норми цивільного та інших галузей права, які унормовують порядок й особливості створення, діяльності та припинення юридичних осіб у цілому, в тому числі господарських товариств окремих видів зокрема. Цивільне право є джерелом, з якого виникло корпоративне право, оскільки це наслідок розвитку інституту юридичної особи.[16;с.6]

Цивільне право визначає поняття юридичної особи, її систему та правовий статус, умови виникнення (створення) та припинення. Але до корпоративного права, з огляду на предметну пов'язаність з юридичною особою, яка є центральною категорією корпоративного права, слід додати й норми інших галузей права. Зокрема адміністративне право регулює публічно-правові аспекти функціонування юридичних осіб: їх державну реєстрацію, відповідальність посадових осіб, припинення організацій тощо. Трудове право частково регулює працю учасників корпорацій (за їх наявності), договірну форму роботи керівників виконавчих органів та інших посадових осіб, їх відповідальність. Фінансове право регулює особливості формування статутного

капіталу юридичної особи, бухгалтерський облік його майна та господарських операцій, оподаткування операцій із корпоративними правами тощо. Кримінальне право встановлює відповідальність за злочини, пов'язані з використанням юридичної особи, наприклад, банкрутства, порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів, зловживання посадовим становищем тощо.

Таким чином доцільно визначити, що корпоративне право розглядається як комплексний інститут, який входить до предмета регулювання цивільного та інших галузей права, але особливості таких суспільних відносин визначають їх внутрішню диференціацію і потребують відповідного правового регулювання. Для регулювання корпоративних відносин застосовуються різні методи регулювання, але цивільно-правові методи регулювання, наприклад, метод юридичної рівності сторін, мають вагомe значення для врегулювання корпоративних відносин. Проте світова практика свідчить про корпоративність як про наявність специфічних відносин усередині комерційних юридичних осіб (підприємницьких товариств) певної організаційно-правової форми. Причому такі відносини можуть розглядатись як такі, що виникають усередині суб'єкта підприємницької діяльності (між юридичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності і його засновниками, між засновниками й органами управління такого суб'єкта чи між самими засновниками) чи в разі взаємодії суб'єкта з іншими суб'єктами приватноправового чи публічно-правового характеру, що прямо або опосередковано є учасниками відносин за участю корпорацій. Також слід указати, що різні правові механізми можуть використовуватися для унормування як внутрішньокорпоративних відносин, так і зовнішньокорпоративних відносин.

Джерела корпоративного права

Корпоративне право, як і будь-яка галузь права або відповідний правовий інститут, має свої форми вираження (джерела права). Джерела права певною мірою застосовуються до всіх учасників корпоративних відносин або окремих його учасників і є виразниками нормативного характеру права.

Традиційно до джерел права відносять нормативно - правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий прецедент та правовий звичай.[17;с.37] Джерела права – це акти компетентних державних органів, які встановлюють, санкціонують та охороняють норми права, це зовнішні форми вираження правотворчої діяльності держави, з допомогою якої визначається воля суб'єкта нормотворення.

Отже, джерелами корпоративного права, є:

- 1) нормативно-правові акти (закони та підзаконні нормативні акти, в тому числі локальні нормативно-правові акти), що прийняті державними органами або іншими суб'єктами в межах нормотворчих повноважень;
- 2) нормативно-правовий договір, що прямо або опосередковано унормовує корпоративні відносини;
- 3) судова практика (судовий прецедент);
- 4) корпоративний звичай.

Насамперед до джерел корпоративного права слід віднести нормативно-правові акти, сукупність яких становить корпоративне законодавство. Потрібно виходити з того, що. одним із основних пріоритетів державної політики є забезпечення високих та стійких темпів економічного росту. Стимулювання господарської діяльності в усіх її формах і усунення необгрунтованих бар'єрів для здійснення підприємництва є необхідною умовою нормального функціонування економіки, підвищення її конкурентоздатності. Для цього потрібно розвинуте й гнучке корпоративне законодавство, яке чітко визначатиме порядок створення та діяльності юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, захищатиме інтереси учасників корпорацій, їх майнові та немайнові права.

За останні роки корпоративне законодавство України набрало розвитку. Багато нових інститутів впроваджуються нині у вітчизняне корпоративне право у зв'язку з необхідністю заповнення прогалін у законодавстві України, а також його адаптації до законодавства Європейського союзу. Сьогодні перед Україною гостро постало завдання подальшого розвитку системи корпоративного управління, враховуючи створення в нашій державі класу власників корпоративних прав.

Корпоративне законодавство, переважно, має комплексний характер, адже цього вимагають практичні потреби максимального врахування всіх аспектів зв'язків між учасниками корпоративних відносин при реалізації ними корпоративних прав – цивільних, адміністративних, трудових тощо. Таким чином, корпоративне законодавство охоплює нормативно- правові акти, які містять норми і приватного, і публічного права, тобто різних галузей права, що прямо або опосередковано унормовують поведінку учасників корпоративних відносин. Комплексний характер корпоративного законодавства виражається в тому, що воно охоплює, здебільшого, поведінку суб'єктів як публічного, так і приватного права. Звичайно, слід указати, що основними актами для унормування корпоративних відносин є ЦК України та ГК України, які мають різну правову природу та різний предмет правового регулювання. Також потрібно наголосити, що закони України, які є базовими щодо унормування порядку створення та діяльності комерційних юридичних осіб, є комплексними законодавчими актами, що містять норми різних галузей права. До таких актів слід віднести закони України "Про акціонерні товариства" від 17 вересня 2008 р. № 514-VI, "Про господарські товариства" від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII, "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців" від 15 травня 2003 р. № 755-IV, "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121-III та ін.

Проте необхідно вказати, що сучасне корпоративне законодавство України являє собою вкрай суперечливий конгломерат правових норм, які безсистемно розкидані по декількох основним джерелам, серед яких, насамперед можна назвати Цивільний кодекс України, Господарський кодекс

України, Закон України "Про господарські товариства", а також Закон України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців", Закон України "Про акціонерні товариства". Наявність законодавчих актів, які унормовують однорідні відносини породжує необхідність їх узгодження, проте, насамперед це стосується конкуренції правових норм ЦК України та ГК України, що має розглядатися як важливе завдання в удосконаленні корпоративного законодавства.

Особливістю корпоративного законодавства є те, що значна частина правових норм закріплюється не тільки на рівні законів та підзаконних нормативно-правових актів (насамперед у нормативно-правових актах Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку), а й на локальному рівні. На сьогодні локальне нормотворення набуває вагомого значення, оскільки дозволяє учасникам корпоративних відносин формувати певні локальні правові норми та закріплювати їх у відповідних актах із метою оптимального вибору моделі корпоративного управління.

Закони та інші нормативно-правові акти, які приймаються органами державної влади закріплюють загальні вимоги діяльності корпорації (комерційної юридичної особи). Проте суб'єкти локального нормотворення (першочергово учасники корпорації) можуть закріплювати в нормативно-правових актах відповідної корпорації норми права, які діють виключно в межах корпорації та максимально відповідають її інтересам. Також слід указати, що прийняття певних локальних нормативно-правових актів може бути не тільки правом суб'єктів корпоративних відносин, але й обов'язком що закріплюється на рівні закону.

Серед локальних нормативно-правових актів вагоме місце посідає статут юридичної особи (корпорації), який має визначальну роль для будь-якої організації. Поряд із цим, відповідно до вимог законів України, а також за власною ініціативою учасників та інших суб'єктів локального нормотворення можуть бути прийняті локальні нормативно-правові акти, що унормовують відносини на рівні кожної окремої юридичної особи – корпорації, а також щодо органів корпорації та відокремлених підрозділів. Насамперед це стосується

акціонерних товариств, структура корпоративної власності та корпоративного управління, в яких є складною і потребує додаткових актів локального регулювання.

Форми локального корпоративного регулювання досить різноманітні: установчі документи (статут, засновницький договір), господарські договори, різні положення, інструкції, накази з питань організації діяльності корпорації. Локальні корпоративні акти відіграють особливу роль в опосередкуванні корпоративних відносин. Якщо при регламентації питань, що стосуються суті корпоративних відносин, пріоритет повинен бути відданий нормам цивільного законодавства, то конкретні питання внутрішньокорпоративної діяльності повинні регулюватися переважно локальними актами.

Визначаючи правову природу статуту як локального нормативно-правового акта, Пленум Верховного Суду України у постанові "Про практику розгляду судами корпоративних спорів" від 24 жовтня 2008 р. № ІЗ визначив у п. 14, що при вирішенні спорів про визнання установчих документів господарського товариства недійсними, господарським судам необхідно розмежовувати правову природу статуту та установчого (засновницького) договору товариства. Статут юридичної особи за змістом ч. 2 ст. 20 ГК України є актом, який визначає правовий статус юридичної особи, оскільки він містить норми, обов'язкові для учасників товариства, його посадових осіб та інших працівників, а також визначає порядок затвердження та внесення змін до статуту.

Таким чином, діяльність юридичної особи регулюється не лише нормами права, що затверджуються державними органами (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку тощо), але й тими правилами поведінки, які встановлює для себе сама організація (юридична особа, корпорація). Таке регулювання здійснюється шляхом установлення, зміни або скасування корпоративних норм, тобто обов'язкових до виконання корпоративних рішень. За колом осіб корпоративні норми поширюються на суб'єктів корпоративних відносин (засновників, учасників-акціонерів, юридичні особи, органи управління юридичної особи).

Окремі корпоративні норми поширюються також і на третіх осіб, наприклад, положення про комерційну таємницю. Основними видами корпоративних нормативно-правових актів є установчі документи, положення про певний орган корпорації (юридичної особи), накази посадових осіб та інших органів управління і контролю корпорації (юридичної особи).

За останній період досить значного поширення набувають кодекси корпоративного управління. Кодекс корпоративного управління можна визначити як сукупність принципів, стандартів або правил найкращої поведінки, які стосуються питань управління товариствами та здійснення контролю. Практика запровадження кодексів корпоративного управління була започаткована Великою Британією на початку 1990 р. і протягом наступних десятиріч активно підтримана іншими країнами.[18;с.233]

Зокрема прийняття (затвердження) принципів (кодексу) корпоративного управління товариством передбачено ст. 33 Закону України "Про акціонерні товариства".

Отже, корпоративний нормативно-правовий акт – це виражена назовні форма рішення засновників або органу управління юридичної особи, що містить певне правило поведінки суб'єктів корпоративних відносин. А корпоративні норми – це вид соціальних норм, які встановлюються органами юридичної особи і поширюються на суб'єктів корпоративних відносин.

Окрім вітчизняних нормативно-правових актів та локальних актів корпорацій, джерелом корпоративного права є міжнародні акти і договори за участю України. Суб'єкти корпоративних відносин можуть здійснювати належні їм права не тільки на території України, але й за її межами.

Важливого значення у регулюванні корпоративних відносин набуває і практика діяльності судових органів, яка розглядає корпоративні спори між учасниками корпоративних відносин. Стаття 124 Конституції України визначає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини в державі. Загальні підходи, єдині моделі прийнято називати судовою практикою. Повторність аналогічних рішень судових органів за одними і тими самими категоріями справ породжує визначену стабільну судову та арбітражну практику

застосування норм чинного законодавства. Судова практика, яка закріплюється в окремих судових рішеннях, не має обов'язкового значення для інших судів, так як правова система України судового прецеденту не визнає, проте акти Верховного Суду України і Вищого господарського суду України обов'язково враховуються нижчестоящими судами при розгляді конкретних справ. Зокрема, на сьогодні, вищими судовими органами України були затверджені:

1) рекомендації Президії Вищого господарського суду України "Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин" від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14;

2) постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами корпоративних спорів" від 24 жовтня 2008 р. № 13.

Поряд із нормативним регулюванням корпоративних відносин останнім часом усе більшого значення набувають звичаї. Зокрема ст. 7 ЦК України вказує, що звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Вищий господарський суд України в Інформаційному листі від 7 квітня 2008 р. № 01-8/211 указав, що якщо звичай визнаний господарським судом загальновідомим на підставі ч. 1 ст. 35 Господарського процесуального кодексу України він не потребує доказування. [19]

В іншому випадку наявність звичаю, його застосування у певній сфері цивільних відносин, на певній території тощо, згідно зі ст. 33 Господарського процесуального кодексу України, повинна довести сторона, яка посилається на звичай як на підставу своїх вимог і заперечень.

Проте слід указати, що звичаї (неписані правила) в корпоративному праві України є малопоширеним явищем, тому відповідні ділові звичаї може бути запроваджено в межах певної професійної групи або виду професійної діяльності. У разі формування певного звичаю ділового обороту (ділової практики) учасники корпоративних відносин намагаються закріпити їх у відповідних документах, таким чином запроваджуючи їх в практику діяльності організації. Наприклад, Принципи корпоративного управління, затверджені Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку від 1 грудня 2003 р.

№ 571 не мають сили нормативно-правового акта і є як рекомендаційний акт, який містить рекомендації щодо управління акціонерним товариством відповідно до міжнародних стандартів. Зокрема в них закріплено рекомендації щодо здійснення корпоративного управління, які довели свою ефективність на практиці корпоративного управління в інших країнах.

Указані Принципи розкривають сутність щодо порядку здійснення органами управління акціонерних товариств своїх повноважень, системи контролю за їх фінансово-господарською діяльністю, розкриттям інформації, додержанням прав акціонерів, реалізацію ними своїх прав у відносинах з відповідними органами акціонерних товариств тощо.

3. Зміст корпоративного права та особливості його захисту.

В сучасних ринкових умовах особливого значення набуває розвиток корпоративних правовідносин. Проте практика застосування норм корпоративного права виявила чимало правових проблем, обумовлених недосконалістю правового регулювання корпоративних відносин. Корпоративні права відіграють все-більшу і вагомішу роль.

З поняттям корпоративних прав пов'язано ряд проблем теоретично-прикладного характеру. Зокрема, до цього часу точаться дискусії з приводу самого поняття «корпоративні права» та змісту, який в них включати. Чіткого і однозначного поняття корпоративних прав не має.

Ситуація не змінилася із прийняттям нового Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, Закону України «Про акціонерні товариства».

В Податковому кодексі дається таке легальне визначення: «Корпоративні права — право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах»[3].

Відповідно до Господарського кодексу України: «Корпоративні права — це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами»[1].

Фактично дані нормативно-правові акти визначають корпоративні права дещо по-різному.

Господарський кодекс України розглядає корпоративні права не як право власності на частку в статутному фонді, а як правові можливості суб'єкта, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації.

Податковий кодекс України передбачає перш за все право власності на частину майна такої юридичної особи відповідно до частки в статутному капіталі.

Не вніс ясності і нещодавно прийнятий Закон України «Про акціонерні товариства». Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» корпоративні права - це сукупність майнових і немайнових прав акціонера - власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами[10].

Тобто фактично вище згаданий закон трактує поняття «корпоративних прав» дещо звужено, а саме як таке, що стосується лише акціонерних товариств. Тому прийняття Закону проблеми легального визначення поняття корпоративних прав не вичерпує.

Дискусійним є також теоретичне визначення «корпоративних прав».

Н.С.Глусь вказує на те, корпоративне право в суб'єктивному значенні - це сукупність прав, які виникають у акціонера чи учасника корпорації внаслідок набуття ними відповідного права власності на акції, права власності на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю та товаристві з додатковою відповідальністю і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації. Автор пов'язує наявність корпоративних прав з часткою в статутному капіталі господарського товариства[11, с. 10].

В.М.Кравчук визначає корпоративні права як сукупність правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою. На його думку, корпоративні права не слід пов'язувати тільки з господарськими товариствами, а також вони виникають у

засновника(учасника) щодо будь-яких юридичних осіб незалежно від того, чи формується статутний(складений) капітал[12, с. 261].

Як бачимо, у вчених існують принципові розходження з приводу того, щодо яких саме юридичних осіб стосується суб'єктивне корпоративне право. Думки розходяться з приводу того, чи корпоративні права можуть належати тільки учасникам таких юридичних осіб, статутний (складений) капітал яких поділений на частки, або ж вони також виникають у засновників приватних підприємств, дочірніх підприємств та інших господарських організацій незалежно від організаційно-правової форми, статутний капітал яких не поділяється.

На мою думку, найбільш влучним є визначення В.А.Васильєвої, яка зазначає, що: «Корпоративне право в суб'єктивному розумінні треба розуміти як право особи, об'єднуючи зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи)»[10]. В даному випадку наявність корпоративних прав пов'язується з організаційним оформленням юридичної особи у вигляді корпорації.

Таким чином, як бачимо, проблема визначення корпоративних прав є суттєвою і потребує першочергового вирішення для подальших наукових досліджень у галузі корпоративного права.

Висновки

Отже, корпоративне право як правовий комплексний міжгалузевий інститут – це сукупність правових норм, які регулюють приватноправові і публічно-правові відносини, що складаються у зв'язку зі створенням, діяльністю та ліквідацією господарських товариств, а також інших суб'єктів господарювання, що має на меті отримання прибутку для його розподілу між учасниками.

Законодавче визначення та визначення корпорації в науковій літературі в більшості випадків вжите в широкому значенні, є, насамперед, наслідком того, що класично, з часів появи перших теорій правової природи юридичної особи вчені поділили юридичні особи на корпорації та установи. Але мені здається, не слід забувати, що сьогодні система юридичних осіб збагатилась новими видами, подібно до того, як спочатку виділяли корпорацію, і тільки згодом почали виділяти установу.

Корпоративне право в об'єктивному значенні - це сукупність правових норм, які встановлюють, регулюють і охороняють цивільні відносини, що виникають між акціонером, учасником і самою корпорацією, а також між самими учасниками чи акціонерами з приводу реалізації їх права власності на акцію чи права власності на частку в статутному фонді корпорації.

Корпоративне право в суб'єктивному значенні - це сукупність прав, які виникають у акціонера чи учасника корпорації внаслідок набуття ними відповідного права власності на акції, права власності на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю та товаристві з додатковою відповідальністю і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації.

Список використаної літератури

1. Господарський кодекс України. // Відомості Верховної Ради. – 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України// Відомості Верховної Ради. – 2003. - № 40-44. – Ст. 356.
3. Податковий кодекс України// Відомості Верховної Ради. – 2011. - № 13-14, №15-16, №17. – Ст. 112.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року № 514-VI // Відомості Верховної Ради . – 2008. - №50-51. – Ст. 384.
5. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII// Відомості Верховної Ради . –1991. - №49. – Ст. 682.
6. Про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб- підприємців : Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV // Відомості Верховної Ради . – 2003. - №31-32. – Ст. 263.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III// Відомості Верховної Ради . – 2001. - №5-6. – Ст. 30.
8. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами корпоративних спорів" від 24 жовтня 2008 р. № 13
9. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України "Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин" від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14
10. Васильєва В.А. До питання про визначення корпоративного права // Науковий вісник Херсонського державного університету Т2,- 2014. – С.23-26
11. Глузь Н.С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту // автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.03: цивільне право та процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Н.С.Глузь – Київ, 2000. – 16с.
12. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. – К.: Істина 2005. – 720с.

13. Господарське право України: навч. посіб. / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменський, К.С. Хахулін та ін.; під ред. В.К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 34-40.
14. Несинова С.В. Господарське право України: навч. посіб. / С.В. Несинова, В.С. Воронко, Т.С. Чебикіна; за заг ред. С.В. Несинової. – К.: Центр навч. л-ри, 2012. – С. 8-9.
15. Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.М. Вінник. -2-ге вид., змін., доп. – К.: Правова єдність, 2008. – С. 30, 31, 50, 51.
16. Підприємницьке право: підручник / за ред. О.В. Старцева. – К.: Істина, 2007. – С. 3, 6, 7.
17. Основи правознавства України: навч. посіб. / за заг. ред. Ю.І. Крегула. – К.: Київ. над. торг.-екон. ун-т, 2011. – С. 37.
18. Корпоративне право України: підручник / В.В. Лунь, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко та ін.; за заг. ред. В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 366.
19. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 7 квітня 2008 р. № 01-8/211. Режим доступу zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08
20. Харитонов Є.О. Цивільне право України : підручник / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Старцев. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Істина, 2009. – С. 283.
21. Спасибо-Фатєєва І.В. Корпоративне управління монографія / І.В. Спаснбо-Фатсєва, О.Р.Кібенко, В.І. Борисова; І.В. Спасибо-Фатсспа (ред.) // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2007. – С. 173.
22. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины: учеб. пособие / Е.Р. Кибенко. – Харьков: Эспада, 2001. – С. 36.